

О.А. ГАВРИЛЕНКО

канд. іст. наук, доц.

Харківський національний університет внутрішніх дел

УДК “-0/+04”341:303.446.4(477.7)

ОСНОВНІ РИСИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ ДЕРЖАВ ПІВНІЧНОПОНТІЙСЬКОГО РЕГІОНУ АНТИЧНОГО ЧАСУ

Розглянуті основні інститути міжнародного права античних держав Північного Причорномор'я, періоду другої половини I тис. до н.е. - перших сторіч нашої ери. Доведено, що вже у другій половині I тис. до н.е. у полісах Північного Причорномор'я існувала достатньо складна та розгалужена система норм міжнародного права, яка значною мірою була запозичена з права метрополій та суттєво розширена завдяки власному законодавству.

Стародавнє міжнародне право вже протягом тривалого часу є об'єктом пильної уваги як вітчизняних, так і зарубіжних вчених [1-3]. Водночас, спеціальних історико-правових досліджень міжнародно-правових стосунків античних держав Північного Причорномор'я кінця I тис. до н.е. – початку I тис. н.е. досі не здійснювалося. У працях істориків висвітлено лише окремі аспекти проблеми. Так, С.О. Жебелюв аналізував питання відносин між Ольвією та її метрополією – Мілегом, О.Л. Габелко висвітлив обставини укладення договору Херсонесу з понтійським царем Фарнаком. Метою даної статті є комплексний аналіз характерних рис міжнародного права та міжнародно-правових відносин держав північнопонтійського регіону античного часу. Новизна дослідження полягає у тому, що в ньому на матеріалах давніх державних утворень вперше з'ясовано особливості міжнародного права та стосунків Ольвії, Херсонесу, Боспорського царства з іншими еллінськими державами. Особливістю стародавніх міжнародних відносин був їх розвиток в межах певного регіону, переважно двосторонній, партикулярний і утилітарний характер, оскільки задоволення своїх економічних і політичних потреб держави могли найбільш ефективно забезпечити у двосторонньому обміні [4, с.88].

Відомий український вчений (син адвоката, депутата угорського сейму Еммануїла Грабаря, онук визначного закарпатського політичного діяча, правника Адольфа Добрянського) [5, с.24], фахівець у галузі міжнародного права, В.Е. Грабар справедливо зазначав, що вже за часи сивої давнини скрізь, де люди проживали окремими громадами у більш або менш близькому сусідстві, між цими громадами підтримувалися різноманітні відносини, з яких поступово складається система правил, що мали зовнішньо обов'язкове юридичне значення [2, с.378]. Це й були норми міжнародного права. Нині міжнародне право являє собою правову систему, що складається з принципів і норм, якими регулюються правовідносини між її суб'єктами-державами, міжнародними організаціями тощо. Як зауважував Ю.С. Шемшученко, історично виникнення міжнародного права тісно пов'язане з процесами становлення державності [6, с.669].

Держави та протодержави античного часу вдавалися

до деталізованої процедури укладання угод з метою взаємного визнання за ними юридичної сили. Так виникли складні правила укладання міжнародних договорів та засобів їх забезпечення, і було встановлено принцип дотримання міжнародних зобов'язань та низку супутніх міжнародно-правових інститутів: договірної ініціативи, форми договору, статусу його свідків, підписання та ратифікації, підстав, суб'єктів, умов й обсягу відповідальності за його порушення та ін. [1, с.10].

З метою подолання негативних чинників, що існували у відносинах між первісними суспільними утвореннями, для запобігання міжнародних конфліктів виникає інститут примирення сторін, ненасильницького вирішення суперечливих питань міжнародних відносин, який породжує посередництво, арбітраж і супутні йому інститути (притулку, міграції та ін.). Як правило, такі інститути визнавались в межах певного регіону. Відтак, регіоналізм, як цілком слушно зауважувала О.В. Буткевич, стає домінуючим фактором стародавнього міжнародного права (перший був пов'язаний не лише з географічними особливостями, а й з етнічними, релігійними, культурними та ін., які поряд із загальними характеристиками міжнародного права впливали на його регіональні і специфічні). В різних регіонах стародавнього світу міжнародно-правові інститути та механізми мали свої характерні риси, пов'язані з економічними, етнічними, політичними, релігійними та культурними особливостями, які інколи досить сильно впливали на відмінності у міжнародному праві цих регіонів. Важливою рисою стародавнього міжнародного права є його тісний зв'язок з релігійними віруваннями народів. Це дало підстави деяким вченим стверджувати, що в античності право було поєднано з релігією [7, с.172, 178]. Характерними для стародавнього міжнародного права також були: неоднаковий статус його суб'єктів, регулювання міжнародних відносин шляхом дипломатичного листування, усними домовленостями, релігійними джерелами тощо [1, с.10].

Протягом усієї історії людства це право не лише розвивалося під впливом мінливих економічних та інших міжнародних відносин, але й відповідним чином впливало на ці відносини. При цьому роль міжнародного права постійно зростала [8, с.7]. З його допомогою державами

встановлювалися загально прийнятні стандарти поведінки, воно виступало засобом міжнародного співробітництва у різних галузях суспільного життя. Вже за часів античності міжнародне право стало відігравати узгоджувальну та координуючу ролі [9, с.11].

У північнопонтійському регіоні, як і на інших окраїнах еллінської цивілізації, поступово усувається характерна для стародавнього часу напруженість відносин між окремими державами, яка кожен хвилину могла призвести до збройних конфліктів. Насамперед, це здійснювалося через численні договори про мир та дружбу, що укладалися більшою частиною на більш або менш тривалий період. Г. Бузольт, досліджуючи особливості зародження та розвитку міжнародного права та міжнародних відносин в античний час, зауважував: «Чим більше окремі держави виступали з тісної сфери зносин із сусідами та чим більше зіткнення між двома державами залучали до участі й інших, тим частіше укладалися військові союзи. Почали виникати політичні угруповання» [10, с.66].

Союзи укладалися інколи на певну кількість років, інколи на невизначений термін для досягнення точно визначеної мети. Найчастіше це були оборонні союзи – епімахії (ἐπιμαχίαι). У такому разі союзники зобов'язувалися з повною готовністю та усіма силами надавати допомогу у випадках, коли на територію однієї або іншої сторони, що уклала договір, здійснювався напад ворогів. Подібний договір, спрямований проти скіфської загрози, наприклад, було укладено у 179 р. до н.е. між херсонеською громадянською общиною та понтійським царем (дідом Мітрідата Євпатора) Фарнаком I [11, с.15]. В договорі сторони поклали на себе взаємні зобов'язання «не піднімати зброї» одна проти одної [12, с.54-55; 13, с.12]. Монарх обіцяв в разі нападу скіфів на поліс або підвладну йому територію надати Херсонесу військову допомогу: «Я завжди буду другим херсонесцям і, якщо сусідні варвари виступлять походом на Херсонес або на підвладну херсонесцям країну, або будуть кривдити херсонесців, і вони закличуть мене, буду допомагати їм, оскільки буде в мене час, і не замислю зла проти херсонесців жодним чином, і не піду походом на Херсонес, не підніму зброї проти херсонесців... поки вони залишаться вірними дружбі зі мною» [14, № 402]. А.С. Русяєва та М.В. Русяєва припускають, що цей договір був складовою договірної системи, до якої приєдналися також Віфінія, Каппадокія, Гераклея, Кізік, Месембрія, Одессос та, можливо, Ольвія [15, с.131].

Інколи, в деяких міжнародно-правових договорах, союзники зобов'язувалися після відступу відбитого ворога спільно перенести воєнні дії на його територію та піддати її спустошенню. Укладення сепаратних угод з іншими державами умовами договорів заборонялося.

У певних випадках зобов'язання щодо надання військової допомоги поширювалося й на внутрішніх ворогів – підданих-заколотників або партій, що здійснювали спроби повалити існуючий лад. У вже згаданому договорі між Херсонесом та Понтійським царством містилася стаття, в якій сторони домовлялися в міру сил зберігати основи суспільного ладу та «не чинити... нічого такого, що могло б зашкодити народу...» обох країн [16, с.47-48]. Для Херсонесу укладення цього договору мало велику користь. Наскільки можна скласти уявлення, зважаючи на бідність джерел, протягом кількох десятиріч (до кінця II ст. до н.е.) місто не зазнавало значних утисків з боку війовничих сусідів. Однак вже в 110-109 рр. володіння Херсонесу на узбережжі Кримського півострова – Керкінітида, Прекрасна Гавань – опинилися під владою скіфів [17, с.406].

З епімахії виникали військові союзи, які зобов'язували сторони мати одних і тих же друзів та ворогів. Такими союзними договорами передбачалося спільне вирішення питання щодо проголошення війни, за виключенням тих випадків, коли підпорядковані члени союзу зобов'язувалися до зречення від усякої самостійної зовнішньої політики. Якщо ж одна з союзних держав розпочинала військові дії за власним розсудом, то вона повинна була й вести їх самостійно аж до остаточної перемоги чи поразки. Якщо союзники, згідно з умовами договору, перебували в однаковому становищі, вони брали однакову участь у веденні війни. Але все ж, зазвичай, держава, в межах або поблизу якої точилися військові дії, за свідченням Фулідіда, користувалася гегемонією, її війська займали почесне місце у бойовому порядку [10, с.67].

Договори про епімахію закріплювалися усною клятвою відповідних посадових осіб союзних держав. У самому тексті договору часто містився зміст цієї клятви та інколи включався пункт про поновлення її через певний термін. У херсонесько-понтійському договорі 179 р. до н.е. містилася «клятва, якою поклявся цар Фарнак, коли з'явилися до нього послы Матрій та Гераклій» [14, № 402]. Кам'яні колони чи плити, або бронзові дошки, на яких вирізувалися умови договору, виставлялися на агорі у кожного з союзних міст, та, окрім того, іноді в Дельфах, Олімпії або інших місцях, що вважалися священними.

Набагато рідше за військово-політичні укладалися торгівельні договори [18, с.4-9]. Більш вільне здійснення торгівельних операцій за умови, що особа, яка здійснює торгівлю, сплачує левне мито у кожній державі, було загально визнаним міжнародним правилом, від якого відступали лише у виключних випадках. При особливих обставинах до політичних договорів вносили точні визначення про свободу торгівлі. Відомі також і спеціальні договори, які виключно або більшою мірою стосуються торгівлі. Так, у договорі між Афінами та Боспорським царством, про укладення якого повідомляв Демосфен у своїй промові проти Лептида, цар Левкон II давав згоду на звільнення афінських купців від вивізних мит, а також надавав їм інші пільги.

Для міжнародної торгівлі особливу вагу мали ті угоди, які регулювали порядок судочинства з приводу суперечок, що виникали у ході ділових контактів. Ці правові договори, які давні греки називали сџмболами (σџμβολαί, σџμβόλα), містили визначення загальних правових положень, які повинні були застосовуватися у перебігу процесу [10, с.69].

Зазвичай, як твердив Арістотель у «Політі», справи, які підлягали вирішенню на підставі міжнародно-правового договору (δίκαι αὐτῶ σџμβόλων), розглядалися у полісі, громадянином якого був відповідач [19, с.114]. Громадяни держав, між якими не були укладені ніякі правові угоди, часто були позбавлені можливості домогтися справедливості. Тому траплялося, що кредитор, який, як йому здавалося, зазнав збитків, шляхом «акту самопомоги» (σџλασџν) ставав власником майна або особи іншого, якщо останній перебував у державі кредитора, або в сусідній чужоземній області. Тоді суд цієї держави вирішував питання про законність такого вчинку, адже правовими договорами заборонялося самовільне захоплення чужого майна.

Для здійснення міжнародних торгівельних операцій необхідні були також договори про грошовий обіг. Серед таких з творів Полібія відомо про укладену близько 420 р. угоду про використання єдиної монети у містах, що входили до складу першого афінського морського союзу в V

ст. до н.е. «Хто буде чеканити в містах (свою) срібну монету та буде користуватися не афінськими монетами, вагами й мірами, але іноземними монетами, вагами й мірами, підлягає покаранню... приватні особи здають іноземну монету, коли побажають, а місто (Афіни) повинно її обміняти (на афінську). Кожен повинен скласти перелік (монет, які здає) і представити його на монетний двір, епістати ж, прийнявши цей список і занісши його на дошки для публічних оголошень, повинні виставити їх біля монетного двору для огляду кожному бажаному, занісши окремо іноземні гроші й окремо місцеві». Близьким за змістом до цієї угоди є ольвійський закон про грошовий обіг та валютні операції (закон Каноба) [20, с.27]. Цілком ймовірно, що його положення були підтверджені угодами з деякими полісами Південно-Східного Причорномор'я (принаймні, з М. Героном). Такий висновок вбачається цілком припустимим, зважаючи на той факт, що вкарбований на мармуровій плиті текст цього закону був виставлений на геронській агорі.

Подекуди більш тісний зв'язок між двома або кількома державами ґрунтувався на міжнародно-правових договорах, які наділяли усіх громадян двох держав однаковими публічними та приватними правами (ісороліτεια καί έπισημια καί έκτιστος γής καί οίκιας). Прикладом такого договору є мілето-ольвійська угода, укладена невдовзі після 331 р. до н.е., року облоги Ольвії полководцем Олександра Македонського Зопіріоном. В одній з її статей особливо підкреслюється: «... Якщо у мілетянина буде тяжба в Ольвії, він повинен мати доступ до суду, і його справа повинна розбиратися у п'ятиденний термін у тому ж відділенні суду, якому підлягають справи між громадянами. Усі мілетяни повинні користуватися ателіями, за виключенням тих, хто має право громадянства в іншому місті, беруть участь у його уряді та у його судових установах. Точно так же й ольвіополіти повинні в Мілеті користуватися ателіями, і взагалі вони мають у Мілеті таким же чином ті права, які мілетяни мають у місті Ольвії» [21, с.38-39].

В античний період поступово опрацьовуються й норми, які регулювали міждержавні відносини у періоди воєн. Основним джерелом права, яким керувалися еллінські держави, зокрема й у північнопричорноморському регіоні, під час війни та миру, були загальновідомі норми міжнародного звичаєвого права, які, не будучи викладені у письмовій формі (νομοι συραφοι), все ж поступово досягали загального визнання. Головним чином на таке підґрунтя спиралося воєнне право, норм якого, принаймні у більшості випадків, дотримувалися воюючі держави. Перед початком бойових дій країні-противнику формально оголошувалася війна. Це оголошення відбувалося через спеціального посланця, який вважався захищеним «божественним правом» і, внаслідок цього, недоторканим [22, VII, 9, 2; VII, 136]. Відмінною ознакою, за якою його пізнавали, був спеціальний жезл. Звичайні посланики під час війни не мали недоторканості. Тому, в разі необхідності, для них запитували вільний пропуск через «герольда», якого відправляли для ведення переговорів дещо раніше.

У деяких випадках держава, якій оголошувалася війна, могла відкупитися від агресора. Ця норма була притаманною не лише еллінському праву. Так, з ольвійського декрету на честь Протогена [14, № 32] відомо, що цей заможний громадянин кілька разів виплачував значні суми з своїх коштів, прагнучи відвернути військову загрозу з боку сарматського царя Сайтафарна. В декреті згадується про участь Протогена у надзвичайно ризикованій посольській місії до Сайтафарна. Через відсутність коштів в оль-

війській державній скарбниці Протоген і Аристократ, узявши 900 золотих статерів, вирушили до царя. Однак його не задовольнила запропонована сума. Розгніваний Сайтафарн вирушив походом проти Ольвії [14, № 32]. Текст декрету у цьому місці обривається, і взагалі, лишається незрозумілим, чим закінчилася така загроза. Виходячи з того, що про неї так детально доповідається у почесному декреті, на думку А.С. Русяєвої та М.В. Русяєвої, все нарешті вдалося вирішити задовільно для ольвійської громадянської общини – звичайно, за допомоги золотих статерів Протогена [15, с.121]. Невідомо, у яку суму обійшлася для нього відмова Сайтафарна від його агресивних зазіхань. Очевидно, вона мала бути набагато більшою за раніше запропоновані ольвіополітами 900 статерів.

Як стверджував Г. Бузольт, посилаючись на свідчення нарративних джерел (Геродота, Фукидіда, Страбона), в архаїчний період перемога у війні інколи, за взаємною згодою, визначалася не загальною битвою військ держав-супротивників, а посдинком певної кількості обраних з обох сторін бійців [10, с.70]. Але все ж зазвичай вирішення питання про перемогу відбувалося за результатами битви голплітів [22, VII, 9, 2]. Переможницею вважалася сторона, яка утримувала поле бою та споруджувала на ньому присвячений богам трофей (τροπαιον) – знак перемоги, що являв собою дерев'яний стовп, густо обвішаний захопленою в бою зброєю. Цей пам'ятник перемоги не повинен був стояти довго, щоб не нагадувати про конфлікти. Тому його ніколи не виготовляли з тривкого матеріалу – бронзи або каменю. Якщо результат битви залишався невизначеним, то воюючі сторони старалися завадити одна одній поставити трофей.

Формальним визнанням поразки було прохання переможеної сторони про перемир'я для поховання загиблих. У цьому проханні не можна було відмовити, за виключенням випадку, коли, внаслідок пограбування храмів та опоганення святини, противник позбавлявся можливості претендувати на це право. Якщо переможені не були в змоззі поховати своїх загиблих, то це вважалося обов'язком переможців [12, IX, 79].

Військовополонені вважалися безумовно власністю переможця. Зазвичай противника, який добровільно склав зброю та просив пощади, залишали живим. Але інколи взаємне протистояння призводило до того, що полонених жорстоко вбивали. Полонені, які лишилися живими, утримувалися для одержання викупу від родичів (зазвичай, дві міни за кожного чоловіка) [22, VI, 79; V, 77] або продажу в рабство. Уся військова здобич ділилася між військом, за винятком десятини богам та почесної частки для командирів та соратників, що відзначились у боях.

Якщо місто здавалося переможцеві, то доля його населення залежала від умов капітуляції (ομολογία). При обговоренні цих умов переможці, як правило, наполягали на виплаті воєнних витрат, руйнуванні міських стін, видачі військових кораблів та заручників, передачі земельних ділянок, підданстві або військовій повинності [10, с.71]. Тяжкою була участь міст, змушених скласти зброю без будь-яких умов або захоплених штурмом (δωριλωτοι). Вони, разом із усіма жителями та усім майном, ставали цілковитою власністю переможців. Нерідко справа доходила до того, що усіх чоловіків вбивали, жінок та дітей продавали в рабство та дощенту руйнували будови. Лише святилища вважалися недоторканими.

Усе це цілком пояснює чому під час облоги Ольвії 30-тисячним військом Олександра Македонського, під командуванням його полководця Зопіріона, у 331 р. до н.е.,

ольвіополіти, за свідченням Маркобія, здійснили цілу низку найрадикальніших заходів для мобілізації усіх категорій населення на оборону полісу: звільнили рабів, що тепер поповнили ряди ополченців, надали громадянські права іноземцям, за рахунок яких поповнилася державна скарбниця, здійснили погашення боргових зобов'язань демосу і виступили проти нападників єдиним фронтом зі своїми сусідами – кочовими скіфами [21, с.46-47]. Дослідники припускають, що перемога ольвіополітів над Зопіріоном стала можливою завдяки укладенню договору про військову допомогу з царем скіфів, який був укладений за ініціативою Каллініка, сина Евксена. Саме він, ймовірно, через послів повідомив македонського полководця про спільний виступ проти нього, очевидно, свідомо перевищивши цифри [15, с.92-93]. Такий альянс ольвійців зі скіфами, а також боспорянами і, можливо, херсонеситами не міг не справити враження на Зопіріона, який вирішив перервати експансіоністську акцію. За цю та інші заслуги ольвійський громадянин Каллінік за пропозицією архонтів та колегії Семи спеціальним декретом Ради та Народних зборів був удостоєний нагороди у вигляді тисячі золотих та прижиттєвого встановлення його бронзової статуї з присвятою Зевсу Сотеру (Спасителю) [14, № 25].

На час відомих свят деякі держави вимагали екехеїрії (εκεχειρία) – земського миру, наприклад під час олімпійських ігор [23, с.150-151]. Цілком можливо припустити проголошення екехеїрії під час проведення ольвіополітами календарно-спортивних ігор на честь Ахілла та Аполлона Дельфінія, на які з'їжджалися представники багатьох держав античного світу [15, с.35-36, 45].

Загалом варто зазначити, що видатні святилища, розташовані як в Елладі, так і в інших державах грецького світу, що зуміли окрім місцевого набутти міжнародного статусу, сприяли взаємному зближенню античних держав Північного Причорномор'я між собою та з іншими країнами циркумпонтійського регіону. Релігійні свята, поєднані зі змаганнями при храмах Зевса в Олімпії, піфійського Аполлона у Дельфах, ісфмійського Посейдона та немейського Зевса, спочатку відвідувалися лише околицями жителами та мешканцями сусідніх держав, але мало по малу розрослися у загальноєвропейські святкування, у яких могли брати участь громадяни усіх еллінських держав, зокрема й північнопонтійських. Єдиною обов'язковою вимогою до учасників було дотримання правил проведення змагань та постанов про хід святкування, що організовувалося, як правило, тією державою, на території якої розташовувалося дане святилище, та додержання встановленого на час свят перемир'я.

Деякі зі святилищ були осередком більш тісних відносин між державами, які об'єднувалися у союзи. Не завжди були громадянами однієї держави ті, хто збирався біля спільного святилища для принесення жертв та для змагань, і при цьому побіжно проводили наради про політичні справи. При заснуванні союзу до святилища примикали й сусідні поліси, пов'язані торговельними або політичними інтересами. Членів подібного союзу називали амфіктоніями (Αμφικτιόνες або Αδφικτιόνες). Власне амфіктоніями називали союзи, що були створені навколо святилищ Посейдона в Онхесті та Калаврії, потім – союзи навколо храмів піфійського та делоського Аполлона [10, с.73]. До останньої з названих амфіктоній входили й деякі північнопричорноморські держави, зокрема Ольвія.

Отже, міжнародне право сягає деякими своїми коренями стародавніх цивілізацій (інститут міжнародної правосуб'єктності, дипломатичні привілеї та імунітети тощо).

З'ясування того, які з засад стародавнього міжнародного права чи його окремих галузей та інститутів (права міжнародних договорів, дипломатичного права, мирного вирішення спорів, морського права, законів та звичаїв війни, статусу іноземців тощо) стали основоположними чи складовими його сучасної системи, а які з них не збереглися до нашого часу і чому, – дасть майбутнім дослідникам можливість визначити характерні особливості цього права, його природу і специфіку. Зважаючи на наявність суттєвих лакун в історичному пізнанні права України античного періоду, нині необхідно приділити пильну увагу особливостям міжнародного права, нормами якого регулювалися відносини античних держав Північного Причорномор'я між собою та з іншими державними (протодержавними) утвореннями протягом кінця VII ст. до н.е. – VI ст. н.е. Вирішення цих та низки інших проблем буде сприяти з'ясуванню та більш ефективному використанню механізмів міжнародної правотворчості та правозастосування, зміцненню міжнародної законності та правопорядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буткевич О.В. Становлення і розвиток міжнародного права у стародавній період: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. –К., 2002. –15 с.
2. Грабарь В.Э. Материалы к истории литературы международного права в России (1647-1917). –М.: Изд-во АН СССР, 1958. –491 с.
3. Жигунин В.Д. Международные отношения эллинистических государств в 280-220 гг. до н.э. –Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 1980. –191 с.
4. Буткевич О.В. Проблема походження міжнародного права: природно-правовий та позитивістський підходи // Актуальні проблеми міжнародних відносин /КНУ ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. –2000. –Вип.17. –Ч.П. –С.87-95.
5. Гавриленко О.А. Лапідарні пам'ятки права античних полісів Північного Причорномор'я в історичних та юридичних дослідженнях другої половини ХХ - початку ХХІ ст. // Порівняльно-правові дослідження: Українсько-грецький міжнародний наук. юрид. журнал. –2005. –№ 1. –С.19-25.
6. Шемшученко Ю.С. Міжнародне право // Юридична енциклопедія. –Т.3: К-М. –К.: Вид-во «Українська енциклопедія», 2001. –С.669.
7. Фюостель-де-Куланж. Древняя гражданская община. Исследование о культе, праве, учреждении Греции и Рима –М.: Типо-литограф. т-ва И.Н. Кушнарєв и К, 1895. –374 с.
8. Левин Д.Б. История международного права. –М.: Междунар. отнош., 1968. –297 с.
9. Тимченко Л.Д. Международное право. –Харьков: Изд-во Ун-та внутр. дел, 1999. –526 с.
10. Бузольт Г. Очерк государственных и правовых греческих древностей. –Харьков: Тип А. Дарре, 1890. –320 с.
11. Варданян Р.Е. Великий царь Фарнак // Боспорский город Нимфей: Тезисы докладов. –Л.: Изд-во Гос. Эрмитажа, 1999. –С.14-17.
12. Габелко О.Л. Договор Фарнака Понтийского с Херсонесом: обстоятельства заключения и датировка (взгляд со стороны) // Проблемы истории и археологии Украины: Материалы V Международной конф., посвященной 350-летию Харькова и 200-летию ХНУ им. В.Н.Каразина; г. Харьков, 4-6 нояб. 2004 г. –Харьков: НМЦ «МД», 2004. –С.54-55.
13. Гавриленко О.А. Дослідження лапідарних

пам'яток міжнародного права античних держав Північного Причорномор'я у вітчизняній та зарубіжній історіографії // Право і безпека. – 2004. – Т.3. – № 1. – С.10-13.

14. Latyshev V. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae. -V.1. Ed.2. –Petropli, 1916.

15. Русяева А.С., Русяева М.В. Ольвия Понтийская: Город счастья и печали. –К.: Издательский дом «Стилос», 2004. –228 с.

16. Соломоник Э.И. Каменная летопись Херсонеса. Греческие лапидарные надписи античного времени. – Симферополь: Таврия, 1990. –110 с.

17. Кудрявцев О.В. Скифское царство в Крыму // Всемирная история: В 10-ти т. -Т.2. –М.: Политиздат, 1956. – С.406-409.

18. Буткевич О.В. Міжнародний договір як джерело

стародавнього міжнародного права // Міжнародні відносини /КНУ ім. Т.Г. Шевченка. -2001. -Вип.18. –С.4-9.

19. Аристотель. Сочинения: В 4-х т. –Т.1. –М.: Наука, 1976. –420 с.

20. Гавриленко О.А. Правові основи валютного регулювання в Ольвійській державі на початку IV ст. до н.е. // Держава і право: Зб. наук. праць. –2002. –№ 17. –С.26-31.

21. Жебелев С.А. Милет и Ольвия // Северное Причерноморье. –М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1953. –С.38-47.

22. Геродот. История в девяти книгах. –Л.: Наука, 1972. –600 с.

23. Блаватская Т.В. Черты истории государственности Эллады. –СПб.: Алетейя, 2003. –409 с.

Надійшла до редколегії 20.12.2005

ГАВРИЛЕНКО А.А. ОСНОВНЫЕ ЧЕРТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ ГОСУДАРСТВ СЕВЕРОПОНТИЙСКОГО РЕГИОНА АНТИЧНОГО ВРЕМЕНИ

Рассмотрены основные институты международного права античных государств Северного Причерноморья, периода второй половины I тыс. до н.э. - первых столетий нашей эры. Доказано, что уже во второй половине I тыс. до н.э. в полисах Северного Причерноморья сложилась достаточно сложная и разветвленная система норм международного права, которая в значительной мере была заимствована из права метрополий и существенно расширена благодаря собственному законодательству.

GAVRYLENKO A.A. THE BASIC FEATURES OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL LEGAL RELATIONS OF THE STATES OF NORTHERN BLACK SEA COASTLAND REGION IN THE ANTIQUE TIME

The article is devoted to consideration of some prominent institutes of international law of the antique states of the Northern Black Sea Coastland in the term of second half of the first millennium AD through the first centuries of our era - Hersones, Olbia, Tira, Bosporean kingdom It is proved, that already in second half of the first millennium AD in the policies of the Northern Black Sea Coastland there was a multiple enough and ramified system of norms of international law, which was appreciably borrowed from the right of mother countries and is essentially expanded due to the own legislation.

М.О. ДУРСУНОВ

Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого

УДК 355.415.6(477)

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕТЕРИНАРНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ¹

Подается обзор нормативно-правовой базы законодательного регулирования ветеринарной sprawy від його зародження у вигляді «царських указів» XVII-XVIII ст. та становлення у XIX ст., коли нормативно-правові документи регулювали, в основному, правовідносини в умовах епідемій - до формування ветеринарного законодавства у XX ст. (1900-1992 рр.) та його розвитку в умовах незалежної України.

Ветеринарна медицина відіграє особливу роль в сус-

пільстві, яка закладена у специфіці впливу на економічну та соціальну сторону життя. Безпосередньо торкаючись багатьох складових народного господарства: тваринництва, харчової переробної промисловості, транспорту, торгі-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. юрид. наук Гончаренко В.Д. (НЮОУ).